

Vanhastaan, vastakin

Kun Kotikielen Seura sata vuotta siten perustettiin, suomen kirjakieli oli täysi-ikäisyytensä ja täysikelpoisuutensa kynnyksellä. Oli tosin epäilijöitä ja runsaasti suomen kielen asian vastustajiaakin. Jotkut väittivät, etteivät kirjasuomen lauserakenteet olleet hioutuneet niin sulaviksi kuin kirjakielessä pitäisi eivätkä koskaan hioutuisikaan; toiset penäsivät, että keskeisiä kulttuurikäsitteitä ilmaiseva sanasto ei suomessa ollut tarpeeksi vakiintunutta ja tuskin vastakaan vakiintuisi.

Näiden väitteiden esittäjät olivat puollittain oikeassa — ja silti väärässä. Hyviä monipuolisen asiasuomen taitajia oli tuolloin vielä niukalti, mutta oli heitä kuitenkin, myös ulkopuolella Kotikielen Seuran piirin. Loistavana esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa Yrjö Koskinen: hän kirjoitti jo tuohon aikaan niin täsmällistä ja virkeää, jopa sanastoltaan nykyaikaista suomea, että se vähin muutoksin kävisi sata vuotta myöhemmästäkin.

Entä sata vuotta myöhemmin kirjoitettu asiasuomi: miltä se vuorostaan olisi näyttänyt vuoden 1876 suomalaisten silmissä? Heidän olisi kai pakko myöntää, että parhaat taitajat kirjoittavat vuonna 1976 kieltä, joka on kaikilta kannoilta täysikelpoista: sujuvaa lauserakenteiltaan, täsmällistä sanastoltaan. Mutta samalla ilmenisi, ettei kaikki meidän päiviemme suomi ole samantasoista. Yhä vuonna

1976 suomen lauserakenteet voivat natista ja sen sanasto kitistä, vieläpä tavalla, jota ei sata vuotta sitten olisi osattu aavistaakaan.

Miltähän olisi vuonna 1876 kuulostanut seuraava nykyisen uutiskielen virke: *Kreikka ja Turkki neuvottelevat myöhemmin tässä kuussa, kävi ilmi maanantaina Roomassa päättyneen maiden ulkoministerien neuvottelukokouksen jälkeen annetusta yhteisestä tiedotteesta. Tai tämä: Velkaantumisen lisäksi erityisesti tänä vuonna on suuri menneeseen kehitykseen verrattuna ja ennusteen toteutuminen edellyttää, että ulkomaisten lainojen saatavuus ei aseta esteitä tällaiselle kehitykselle.*

Eivät nämä paljon jää jälkeen seuraavasta virkkeestä, joka on peräisin eräästä sadan vuoden takaisesta novelliyrityelmästä (K. J. Gummerukselta): *kun hän vihan kuohumalla sydämellä mahtavilla askelilla vetäysi kamariin Marian tyköä, kuin hän, jos vaan esinettä vihalleen olisi löytänyt, olisi ollut valmis antaamaan riitaan, tuli, juuri päästyänsä herrain kamariin, palvelia sinne kysyen kreiviä.* »Luonnotonta, puista ja jäykkää», oli August Ahlqvistin suorasukainen arvio Gummeruksen kielenkäytöstä. Ja äskeisen virkkeen johdosta hän jatkoi: »Semmoista lausekoskea kulkea kolutessaan pitää lukijalla olla keksi kädessä.»

Keksi kädessä olisivat Ahlqvist ja hänen kotikielenseuralaisensa saaneet tarpoa noita kahta nykysuomalaistakin virkettä. Luultavasti he olisivat osanneet myös ehdottaa, miten samat asiat voitaisiin sanoa selvemmin, vaikka seuraavaan tapaan: — — kävi ilmi tiedotteesta, joka annettiin

ulkoministerien saatua neuvottelukokouksensa päätökseen Roomassa maanantaina; Tänä vuonna on velkaannuttu entistä enemmän, ja ennuste voi toteutua vain jos ulkomailta saadaan lainaa.

Nykyisen uudissanaston notkeutta ja monipuolisuutta vuoden 1876 suomalaiset varmaan ihaillen ihmettelisivät. Sen käsittäminenkään tuskin tuottaisi heille mainittavia vaikeuksia: suomen johtopin pohjalta heille olisi jokseenkin selvää, mitä merkitsevät vaikkapa sellaiset sanat kuin *työllistää* tai (esim. verojen) *kertymä*. Mutta ymmällään he kai olisivat, kun näkisivät tämmöisiä sanoja tungetta-
van paitsi mahdollisiin myös mahdotto-
miin paikkoihin: *Rakennustyöt ovat työllis-
täneet keskimäärin 35 työntekijää; Nyt noin
30 vuoden paikkeilla olevien naisten jälkeläis-
kertymät tulevat olemaan keskimäärin 1,5—1,7
lasta naisista kohden*. Jokainen kynämies, tottumatonkin, olisi nämä asiat varmasti jo vuonna 1876 pystynyt esittämään sel-
vemmin: Rakennustöissä on ollut keski-
määrin 35 henkeä; Nyt noin 30 vuoden
ikäisillä naisilla tulee olemaan keskimää-
rin 1,5—1,7 lasta.

Niitä tavallisia nykykielen johdoksia, joita vuoden 1876 kulttuurisuomi ei vielä tuntenut, on mm. *perinne*. Vielä vuosi-
kymmeniä myöhemmin Knut Cannelinin
ruotsalais-suomalainen sanakirja suomensi
ruotsin *tradition*-sanana pelkästään erilai-
silla yhdyssanoilla: perimätieto, perintä-
taru, kansantaru, tarina, kansanmuisto,
muistotieto, perintätapa (traditsioni),
muisto- ja perintätieto. *Perinne* ilmaantui
suomeen vasta 1920-luvulla, ja se vakiin-
nutti pian paikkansa. Vakiintuivat myös
sen johdokset: *perinteinen*, *priniteellinen*,
viime aikoina lisäksi *perinteikäs*. 1870-
luvun kielenkäyttäjät varmaan ilmielin
hyväksyisivät tällaisen kehityksen.

Mutta yhtä varmaa ei ole, hyväksyisi-
vätkö he sen, että »perinteinen» ja »pe-
rinteisesti» ovat 1970-luvun suomessa
muuttuneet muotihokemiksi, joita yhte-
nään näkee vanhojen koettujen ilmaisu-
keinojen sijalla: *Virkamatkasta maksetaan*

*perinteinen matka- ja päiväraha; Näiltä ve-
sillä on perinteisesti saatu runsaita sillisaaliita*.
Tuskin näin yksinkertaisissa asioissa tar-
vitsee juhlavaa perinteen saattoa nähdä.
Sata vuotta sitten — ja ehkä vielä kym-
menen vuotta sitten — ne olisi osattu
ilmaista tähän tapaan: *Virkamatkasta
maksetaan tavanomainen matka- ja päivä-
raha; Näiltä vesiltä on vanhastaan saatu
silliiä runsaasti*.

Menneeseen viittaava »perinteisesti» on
saanut tulevaan viittaavan muodikkaan
vastakohdankin, sanan *jatkossa*: *SAK on
perinteisesti kuulunut näiden kahden työväen-
puolueen valtapiiriin ja tulee kuulumaan myös
jatkossa*. Tätä *jatkossa*-sanaa olisivat esi-
isämme varmaan kummeksuneet, niin
kuin kummeksuvat monet aikalaisetkin.
Eihän se ole muuta kuin sananmukainen
käännös ruotsista (»i fortsättningen»), ja
kaiken lisäksi tarpeeton ja monesti har-
hauttava käännös. Suomi on vanhastaan
tuntenut sellaiset sanat kuin *edelleen*,
vastedes, *vastakin*, *myöhemmin*, eikä niissä
luulisi nyt tai vatedeskään olevan syytä
syrjimiseen.

Kielenhuollollemme on vuosisadan ai-
kana kertynyt runsaasti perinteitä, vel-
voittaviakin. Toisaalta tälle työlle on
aihetta toivoa myös suotuisaa jatkoa.
Niinpä joku voisi sanoa, että suomen
kieltä on huollettu »perinteisesti» ja toi-
votaan myös »jatkossa» huollettavan.
Mutta tämäkään asia tuskin himmentyy,
jos se ilmaistaan kielen tavanomaisin va-
roin: on huollettu *vanhastaan*, toivotaan
vastakin huollettavan. Ja nyt niin kuin
ennen tähän työhön tarvitaan kaikkien
äidinkieltään ja sen viljelyä harrastavien
kansalaisten tukea.

Terho Itkonen